

Н.О. Лукіяничук, ст. викл. (ПФ ХДУХТ, Первомайськ)

І.О. Гладій, канд. екон. наук, доц. (ПФ ХДУХТ, Первомайськ)

О.О. Чебан, канд. екон. наук, доц. (ПФ ХДУХТ, Первомайськ)

НАПРЯМКИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто теоретичні та методичні аспекти аналізу та оцінки ефективності експортно-імпорتنних операцій. Запропоновано організаційно-економічний механізм визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності та факторну модель показників ЗЕД.

Рассмотрены теоретические и методические аспекты анализа и оценки эффективности экспортно-импортных операций. Предложен организационно - экономический механизм определения эффективности внешнеэкономической деятельности и факторную модель показателей ВЭД.

The theoretical and methodical aspects of the analysis and estimation of the efficiency export-import operations are considered. The organizational – economic mechanism of definition the efficiency of the outside economic activity and the factor model of the its indicators is offered.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Незаперечним є той факт, що розвиток зовнішньоекономічної діяльності є важливим чинником стабілізації економічної ситуації в Україні. З року в рік все більше підприємств виходять на зовнішні ринки в пошуках нових партнерів, інвесторів, ринків збуту товарів, або сировинних ринків. У зв'язку з цим зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) підприємств стає одним з об'єктів економічного аналізу. Оцінка ефективності ЗЕД і визначення на цій основі можливих резервів поліпшення поточного стану функціонування вітчизняних підприємств в зовнішньоекономічному просторі має привести до більш результативної їх інтеграції в світогосподарські відносини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження зовнішньоекономічного напрямку роботи як підприємств, так і держави в цілому, присвячені праці наступних вітчизняних та закордонних вчених: А.Н. Асаула, С.Л. Брю, О.Д. Виварень, М.Т. Єрохіна, А.В. Калина, В.В. Ковальова, К.Р. Макконнелла, П. Хейне, Р.С. Хеймані, Д.М. Шапіро та ін. Але, як свідчить практика, система визначення резервів зростання ефективності ЗЕД дотепер не одержала достатнього теоретичного і практичного обґрунтування.

Мета та завдання статті. Відсутність комплексного підходу до забезпечення розвитку експортної або імпорتنної діяльності підпри-

емств призводить до не виправданих витрат та врешті – решт відбивається на конкурентоспроможності та діловій репутації підприємства в цілому. Саме ця проблема підприємств здобуває все більшу актуальність і вимагає додаткової уваги з боку аналітиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практична діяльність свідчить, що для проведення аналізу зовнішньоекономічної діяльності слід використовувати такі методичні підходи, що є найпростішими в застосуванні та дають найоб'єктивніші результати обчислень. Такими економіко-статистичними методами є метод порівняння, методи відносних величин, середніх величин, метод обчислення ступеня варіації, метод індексів, а економіко-математичними – метод пропорційного ділення, логарифмічний метод.

Зазвичай сфера зовнішньоекономічної співпраці досліджується за моделями тематичного аналізу. Зокрема, відокремлюються такі напрями тематичного аналізу як комерційний, валютний, фінансовий, транспортний, розрахунків тощо.

Результати ЗЕД залежать від дії низки внутрішніх і зовнішніх факторів. Як відомо, основними джерелами даних для аналізу зовнішньоекономічної діяльності є первинні документи, облікові регістри, дані рахунків бухгалтерського обліку, фінансова, статистична та податкова звітність тощо.

Перераховані джерела інформації використовуються для проведення ретроспективного аналізу. Оперативний аналіз проводиться за даними первинного обліку. Прогнозний аналіз зовнішньоекономічної діяльності здійснюється на основі показників бізнес-плану підприємства (фінансового плану), внутрішньої управлінської звітності, матеріалів маркетингових досліджень.

Економічний аналіз сфери ЗЕД полягає у вивченні поточного стану підприємства в галузі ЗЕД, його відхилень від запланованого рівня та виявленні чинників, що спричинили ці відхилення. Він є базою для прийняття управлінських рішень, тому має за мету: оцінити діяльність підприємства та його підрозділів; виявити можливі резерви; сформулювати проблему, яку слід вирішити.

Оцінка діяльності здійснюється шляхом зіставлення фактичних результатів із запланованими або за попередній період. Можливою вважається і оцінка відносно нормативних показників або показників аналогічних підприємств. Результати оцінки діяльності є базою для стимулювання цієї діяльності, коригування планів.

Виявлення резервів – надзвичайно важливий етап для розробки планових організаційно-технічних заходів з метою підвищення ефективного функціонування підприємства. Обізнаність щодо резервів, а

саме їх величини і місць виникнення, дає змогу класифікувати їх за ступенем важливості, рівнем управління, часом дії.

Формулювання проблем, які виникають під час діяльності підприємства, дозволяє оперативно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовищ. Формулювання проблем здійснюється на основі вивчення чинників будь-яких відхилень і є важливим аспектом подальшого їх вирішення.

Під час організації аналізу слід вирішити питання методологічного характеру: обрати мету і визначити завдання аналізу; визначити час і послідовність методики його проведення; визначити джерела інформації та її вірогідність; обрати методику здійснення аналізу; визначити конкретних осіб і служби, що відповідають за аналіз.

Складність і різноманітність методик аналізу ЗЕД залежить від рівня управління: чим нижчий за ієрархією рівень управління, тим більш спрощені проблеми та методика аналізу, і навпаки, чим вищий рівень управління, тим складніші виникають проблеми, які, відповідно, потребують застосування найбільш досконалої методики аналізу. Вирішення останнього протиріччя знаходять у розробці факторної моделі, яка являє собою органічно узгоджену систему узагальнених, проміжних та похідних показників, що характеризують функціональну сферу аналізу і взаємозв'язок між ними.

Розробка факторної моделі здійснюється послідовно від узагальненого показника через проміжні до похідних, які відтворюють особливості технології та організації виробництва, конструкції виробів, умов матеріально-технічного постачання тощо (рисунок).

Таким чином, розробка факторної моделі починається із встановлення узагальненого показника тобто вибору критерію ефективності певного виду діяльності. Після встановлення узагальненого показника аналітик розглядає складові 1-го рівня розчленування. До складових узагальненого показника відносять проміжні показники, що увійшли до формули його розрахунку. Мета проведення аналізу визначає склад проміжних показників. Потім за кожним складовим показником 1-го рівня розчленування розглядають формулу розрахунку залежно від мети аналізу і встановлюють проміжні показники 2-го рівня розчленування, 3-го рівня та ін.

Глибина розчленування, як зазначалося вище, обмежується, з одного боку, можливістю подальшого розчленування показників та особливостями похідних показників, а, з іншого боку, визначається метою аналізу.

Рисунок – Факторна модель показників ЗЕД

Після розробки факторної моделі слід проаналізувати похідні показники, на базі яких і здійснюється моделювання. Систематизація цих показників відтворюється, зазвичай, у табличному вигляді.

Основою започаткування факторної моделі можна вважати розробку формул розрахунку впливу чинників на узагальнений показник. Інструментарієм такого процесу є метод «ланцюгових підстановок». Слід зауважити, що складення формул факторного впливу на обраний критерій ефективності зовнішньоекономічної діяльності повинно здійснюватися з підвищеною відповідальністю, оскільки неналежне урахування будь-якого чинника може призвести до хибних результатів і, як наслідок, до невірних управлінських рішень.

Економічне обґрунтування діяльності підприємств, у тому числі і тих його напрямів, які пов'язані із зовнішньоекономічною сферою го-

сподарювання, здійснюється на підставі аналізу показників ефективності, які поділяють на:

1) показники ефекту, що визначаються як абсолютні значення і відтворюються в грошових одиницях як різниця між результатами діяльності та витратами на її здійснення;

2) показники ефективності, що визначаються як співвідношення прибутку від діяльності підприємства до витрат на її здійснення і відтворюються відносними величинами: відсотками, частками одиниці.

Для визначення ефективності експортно-імпортних операцій необхідно передусім організувати їх облік, що забезпечить отримання необхідної достовірної інформації про продаж абсолютному та натуральному вираженні, а також про витрати та доходи, пов'язані з реалізацією товарів на зовнішньому ринку в розрізі окремих держав.

Визначення економічної ефективності експортної діяльності підприємства доцільно проводити в наступній послідовності:

– розраховується беззбиткова зовнішньоторговельна ціна експортного товару (при відомих витратах відповідно до базисних умов постачання);

– розраховується максимально прийнятні витрати на експорт товару відповідно до базисних умов постачання (при відомій зовнішньоторговельній ціні);

– розраховується економічна ефективність експорту товару.

Отже, метою ЗЕД підприємства є отримання прибутку від зовнішньоторговельних операцій. На нашу думку, виходячи з означеної мети, ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства можливо визначити як ступінь досягнення максимального обсягу чистого прибутку від зовнішньоторговельних операцій за рахунок оптимізації існуючих сукупних витрат на внутрішньому і зовнішньому ринках [5].

У зв'язку з вищесказаним вважаємо за доцільне визначити економічну ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства в розрізі окремих товарних груп або товарів. Рівень рентабельності слід визначити як співвідношення абсолютного ефекту від експорту і собівартості виробництва одиниці продукції з урахуванням витрат на здійснення експортної угоди за формулою

$$P_{PE} = \frac{C_j^E}{C_E},$$

де P_{PE} – рівень рентабельності підприємства; C_E^E – абсолютний ефект від експорту; C_E – собівартість виробництва одиниці товару з урахуванням витрат на здійснення експортної угоди.

За допомогою показника абсолютної ефективності експорту оцінюється співвідношення витрат на виробництво і транспортування продукції, призначеної на експорт, та доходу, отриманого від її продажу на зовнішньому ринку з метою оцінки здатності підприємства забезпечити відтворення підприємства за рахунок проведення зовнішньоекономічної діяльності.

Показник обчислюється за формулою

$$Ef_{abc} = \frac{B_{екс}}{З_{екс}},$$

де Ef_{abc} – абсолютна ефективність експорту; $B_{екс}$ – обсяг доходу (виручки) від реалізації експортних товарів; $З_{екс}$ – повні витрати на експорт продукції.

Вчений-економіст Р. М. Дацків [2] пропонує оцінювати ефективність експорту на основі показника валютної ефективності експорту, відносної ефективності транскордонних зовнішньоекономічних операцій та показника ефекту транскордонних зовнішньоекономічних зв'язків за такими формулами:

$$K_{еe} = \frac{B_{Ei} \times N_{Ei}}{З_{Ei} \times N_{Ei}},$$

де $K_{еe}$ – коефіцієнт валютної ефективності; m – кількість груп товарів або послуг в експортному еквіваленті; B_{Ei} – зовнішньоторговельна ціна одиниці i -го товару або послуги, валют. од.; N_{Ei} – кількість i -го виду експортного товару; $З_{Ei}$ – дисконтовані витрати на виробництво і реалізацію i -го виду товару, грн.,

$$K_{BiE} = K \times V \times \frac{B_{Ei} \times N_{Ei}}{З_{Ei} \times N_{Ei}},$$

де K_{BiE} – коефіцієнт відносної ефективності; V – показник обмінного курсу іноземної валюти по відношенню до гривні

$$E_E = (B_{ei} \times V \mp P_{Ei}),$$

де E_E – показник ефекту експорту.

Поряд з тим в практиці вимірювання ефективності використовуються показники, які характеризують зворотне відношення – відношення витрат до результатів.

При визначенні економічної ефективності імпортової діяльності підприємства доцільно виділити дві групи: показники ефективності імпорту товарів виробничого призначення; показники ефективності імпорту товарів народного споживання.

Визначення економічної ефективності та ефекту імпортової діяльності підприємства можна проводити у наступній послідовності:

- розрахунок беззбиткової зовнішньоторговельної ціни імпортованого товару народного споживання відповідно до базисних умов постачання (при відомій його внутрішній вартості);

- розрахунок мінімально допустимої вартісної оцінки імпортованого товару народного споживання (при відомій зовнішньоторговельній ціні відповідно до базисних умов постачання);

- розрахунок економічної ефективності імпорту товару народного споживання;

- розрахунок економічної ефективності імпорту товарів виробничого призначення.

Показники ефективності низки імпортних угод доцільно використовувати на підприємстві під час закупівлі продукції на зовнішньому ринку; аналізі імпортової діяльності за попередні роки; плануванні імпортової діяльності; визначенні імпортової політики підприємства – технічної або соціальної.

Висновки. На основі похідних даних аналізу за запропованою моделлю можна вирахувати можливі відхилення при здійсненні фінансово-господарської діяльності, обчислити резерви та обґрунтувати проблеми, які потребують негайного вирішення на управлінському рівні. Проведений таким чином аналіз повинен стати базою для прийняття управлінських рішень. Використання на практиці запропонованих формул розрахунку впливу чинників на ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства падає змогу виявити обґрунтовані резерви їх підвищення.

Проведення перманентного економічного аналізу ЗЕД, використання його як засобу обґрунтування управлінських рішень, постійний моніторинг витрат з метою визначення і залучення резервів їх зниження надасть українським підприємствам можливість шляхом підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності набувати високу конкурентоспроможність на світових ринках.

Список літератури

1. Про зовнішньоекономічну діяльність [Текст] : закон України : [від 16.04.91 р.] // Українська митниця : Довідник. – К. : Лібра, 1993 – 67 с.

2. Дацків, Р. М. Транскордонні економічні зв'язки Карпатського Євро-регіону та їх ефективність [Текст] / Р. М. Дацків // Автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01 / Українська академія зовнішньої торгівлі. – К., 1999. – 20 с.

3. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера [Текст] / За ред. Р. Дяківа. – К. : 2007. – 703 с.

4. Паска, І. М. Організація і економічна ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК [Текст] : Автореф. дис. канд. екон. наук : 08.07.02 / І.М. Паска / Миколаївська держ. аграрна академія. — Миколаїв, 2007. – 24 с.

5. Філатова, Г. О. Теоретичні засади щодо визначення категорії «ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства» [Текст] / Г. О. Філатова // Українська наука: сучасне, минуле, сьогодні. – Вип. 6. – Тернопіль : Підручники&посібники, 2003. – С. 320–325.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© Н.О. Лукіяничук, І.О. Гладій, О.О. Чебан, 2009.

УДК 339.13.024(477):339.52

О.В. Кот, канд. екон. наук

Т.В. Шгаль, канд. екон. наук

К.С. Лобода

ВПЛИВ ТПП НА УДОСКОНАЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВСТУПУ ДО СОТ

Розглянуто вплив Торгово-промислових палат (ТПП) на удосконалення зовнішньоторговельної стратегії в умовах вступу України до СОТ.

Рассмотрено влияние Торгово-промышленных палат (ТПП) на усовершенствование внешнеэкономической стратегии в условиях вступления Украины в ВТО.

In the article influence of Commercial and industrial chambers on improvement of the foreign trade strategy in the conditions of the introduction of Ukraine into the WTO is considered.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний економічний курс України на європейську інтеграцію та приєднання її до міжнародних структур з метою трансформації стандартів економічної діяльності, наближення їх до європейських та підготовки для подальшого вступу до ЄС, сприяло виникненню широкого кола питань щодо пріоритетів діяльності в умовах членства країни в СОТ. Вступ до біз-